

ԼԵԶՎԱԲԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

ԼՈՒՍԻՆԵ ԵՆԳՈՑԱՆ

Խ.Աբովյանի անվան ՀՊՄՀ
հայոց լեզվի և նրա դասավանդման
մեթոդիկայի ամբիոնի հայցորդ
ՀՏԴ 811.19

**ԶՈՒԳԱԶԵՎՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ
ԳՐԱԲԱՐԻ ԲԱՑԱՌԱԿԱՆ ՀՈՒՎՈՒՄ**

Բանալի բառեր և արտահայտություններ. հոլովական զուգաձևություն, բացառական հոլով, հոլովում, պարզ հոլովում, արտաքին թեքում, ներքին թեքում, խառը հոլովում, անկանոն հոլովում, ձևաբանական զուգաձևություն:

Ключевые слова и выражения: падежные параллелизмы, отложительный падеж, склонение, простое склонение, внешнее склонение, внутреннее склонение, смешанное склонение, нерегулярное склонение, морфологический параллелизм.

Key words and phrases: declension doublets, ablativus, declination, simple declension, external declension, internal declension, mixed declension, irregular declension, morphological doublets.

Լեզվի զարգացման համաժամանակյա (տարժամանակյա) կտրվածքում միննույն բառույթի տարբերակային ձևերը ստեղծում են քերականական զուգաձևություն, որի բաղադրիչները ծառայում են միննույն քերականական իմաստի դրսևորմանը:

Գրաբարում գոյականը բնութագրվում է հոլովատիպերի բազմազանությամբ, պարզ և խառը հոլովումներով, ներքին և արտաքին թեքմամբ, անկանոն կամ զարտուղի հոլովումներով: Համակարգային այդ ձևերին զուգահեռ միննույն հոլովում հանդիպում են տարբեր հոլովիչներով թեքական տարբերակներ, որոնցից մեկը պահպանում է հոլովական օրինաչափությունը, մյուսը լրացուցիչ (կամ երկրորդային) կառուցվածք է՝ նոր հոլովիչով: Հոլովական զուգաձևություններ հանդիպում են գրաբարի հոլովման գրեթե ամբողջ համակարգում. Ստորև կանդրադառնանք զուգաձևությունների քննությանը բացառական հոլովում:

Գրաբարում եզակի բացառականը կազմվում է տրականի հիմքից՝ երբեմն ունենալով Հ վերջավորությունը, երբեմն՝ ոչ (եթե գոյականը թեքվում է Ա կամ Ո հոլովիչներով), իսկ հոգնակի բացառականը հիմքակազմ տարրով համընկնում է հոգնակի տրականին:

Լեզվաբանական գրականության մեջ հին հայերենի հոլովման համակարգում առկա մի շարք օրինաչափությունների հետ մեկտեղ նշվում է նաև զուգաձևության իրողությունը, ըստ որի «երկու տարբեր օրինաչափությունների և պատճառների խաչաձևման դեպքում առաջանում են միևնույն բառի տարբեր հոլովման ձևեր: Բավական մեծ թիվ են կազմում երկու տարբեր հոլովում ունեցող բառերը. կան նաև երեք և նույնիսկ չորս հոլովմամբ հոլովվող բառեր. ուշ շրջանում այս կարգի տատանումներն ավելի են մեծանում»¹:

Դիտարկելով բացառական հոլովի կազմությունը՝ նկատում ենք քերականական-ձևաբանական որոշակի զուգահեռ ձևեր, որոնք կնարելի է ներկայացնել ըստ հոլովումների:

1. Ա պարզ արտաքին հոլովման գոյականների զուգաձևություններ:

Տարբերակային այդօրինակ ձևերում առկա են բացառապես հատկանվանական փոփոխակներ: Ընդ որում, նրանցում նկատվում են ինչպես ձևաբանական, այնպես էլ ձևաբանական – հնչյունափոխական տարբերակներ:

Գոյականական – ձևակազմական զուգահեռ ձևերում առկա են եզակի բացառականին հատուկ *է* հոլովակերտով և առանց այդ վերջավորության կազմվող ձևեր: Վերջինիս դեպքում բացառականը հիմքի կազմությամբ և վերջավորությամբ չի տարբերվում այ-ով ավարտվող տրականից: Հմմտ. զուտ ձևաբանական հետևյալ տարբերակները. Հռովմ – ի Հռովմայ // ի Հռովմէ, նան՝ ի Հռոմայ // ի Հռոմէ, Անտիոք – յԱնտիոքայ / յԱտիոքէ և այլն:

Ուշագրավ են հունական *-au, -tu, -nu, -hau, -hnu, -hu* հնչյունակապակ-ցություններով ավարտվող հատկանունները, որոնք եզակի սեռական – տրական հոլովներում ենթարկվում են հնչյունափոխության, դրանով պայմանավորված՝ տրականի հիմքից կազմվող բացառական հոլովում ևս – *au, - nu, - u* մասնիկները դուրս են ընկնում:

Է և ի ձայնավորներն Ա հոլովիչից առաջ վերածվում են ե – ի: Ընդ որում, *-nu*-ով վերջացող որոշ հատկանուններ Ա հոլովիչից առաջ (նմանակության օրենքով) ստանում են Ե տարրը: Ստորև բերվող զուգաձևություններում առկա են ձևաբանական – հնչյունափոխական այդօրինակ տարբերակներ:

¹ Տե՛ս Գ. Բ. Ջահուկյան, Հին հայերենի հոլովման սիստեմը և նրա ծագումը, Ե., 1959, էջ 121:

Հմնտ. Արիստակէս – յԱրիստակայ // յԱրիստակէայ, Պափոս – ի Պափէայ // ի Պափէ², Փիլիպպոս – ի Փիլիպպէայ / ի Փիլիպէայ, Յովհաննէս – ի Յովհաննայ // յՈվհանայ // ի Յովհանայ³, Ղուկաս – ի Ղուկայ // ի Ղուկասէ⁴:

-*Ի*ա հնչյունախմբով վերջավորվող որոշ հատկանունների *Ի* տարրը եզակի բացառականում (տրականի հիմքով պայմանավորված) վերածում է Ե- ի: Սակայն որոշ դեպքում ի հայտ են գալիս անհնչյունափոխ և հնչյունափոխված տարբերակներ. Սամարիա – ի Սամարիայ / ի Սամարեայ, Կեսարիա – ի Կեսարիայ / ի Կեսարեայ⁵:

Հմնտ. Ա / Ի հոլովման գուգաձևությամբ հանդես եկող հետևյալ ձևերը. ի Գալիլեայ / ի Գալիլէ:

2. Ա ներքին հոլովման գոյականների գուգաձևություններ:

Այս հոլովման բառերի բացառական հոլովում առկա են ձևաբանական – հնչյունափոխական տարբերակներ՝ ձևավորված Ա ձայնավորի (հոլովիչի) առկայությամբ և նրա սղումով: Հմնտ. եզակի բացառական հետևյալ տարբերակները. ակն – յականէ / յակնէ, արեգակն – յարեգականէ / յարեգակնէ, աղեղն – յաղեղանէ / յաղեղնէ, որդն – յորդանէ / յորդնէ, կայծակն – ի կայծականէ / ի կայծակնէ, որմն – յորմանէ / յորմնէ, բամբիշն – ի բամբշանէ / ի բամբշնէ:

Հետևյալ գուգաձևություններում առկա են իւ երկբարբառի՝ Ա հոլովիչից առաջ հնչյունափոխությամբ (իւ > Ե) և անհնչյունափոխ ձևեր. ձիւն – ի ձեանէ // ի ձիւնէ, սիւն – ի սեանէ / ի սիւնէ և այլն:

Հետևյալ օրինակներում առկա են եա>Ե և Ե-ի սղումով հնչյունափոխական տարբերակները. քրթմնջիւն – ի քրթմնջենէ / ի քրթմնջանէ, եռանդն – յեռանդենէ / յեռանդանէ և այլն:

Հմնտ. –ուրդ վերջածանցով կազմված «ժողովուրդ» բառի հետևյալ գուգահեռ ձևերը. ի ժողովրդենէ / ի ժողովրդէ:

Ստորև բերվող գուգահեռ ձևերը ևս բացառականի հիմքով (տրականի կազմությամբ) են պայմանավորված. դուռն – եգ. թ. ի դրանէ, հ. թ. ի դրաց // ի դրանց, (ուղղ. մրջին / մրջիմն, հոգն. տր. մրջեանց / մրջմանց) հոգն. բաց. ի մրջեանց // ի մրջմանց:

² Այստեղ առկա է թե՛ հնչյունափոխական, թե՛ ձևակազմական տարբերակայնություն:

³ Ինչպես տեսնում ենք, ձևաբանական – հնչյունափոխական այս տարբերակներում առկա են նաև կրկնակ բաղաձայնով և բաղաձայնի անկումով գուգահեռ ձևեր:

⁴ Հոլովվել է նաև ու հոլովմամբ:

Հմնտ. Ա / Ի հոլովական հետևյալ գուգաձևությունը ևս. յԱննայ / յԱննայէ:

⁵ Բացառական հոլովում վերոհիշյալ գուգաձևությունների մյուս փոփոխակն է՝ ի Կեսարիոյ:

ժողովուրդ բառը եզակի տրականում զուգահեռաբար կարող է ստանալ եան // ի (նան՝ ո), իսկ *անդրանիկ* բառը՝ ան // ի վերջավորություններ, ըստ այդմ եզակի բացառականում առկա են *ի ժողովրդենէ // ի ժողովրդէ, յանդրանկանէ // յանդրանկէ* տարբերակները:

-Վաղի (եզ. տր. վաղուեան / վաղուի) եզակի բացառականում ունի *ի վաղուենէ / ի վաղուէ // ի վաղնջենէ*⁶ տարբերակները:

Ինչպես տեսնում ենք, Ա ներքին թեքման պատկանող բառերը տարբերակայնություն են դրսևորում հիմնականում եզակի բացառականում:

3. Ի հոլովման գոյականների զուգաձևություններ:

Այս բառերի բացառական հոլովում⁷ հիմնականում առկա են հատուկ (անհոգնական) անունների զուգաձևություններ: Դրանք կարող են լինել ուղղականի, նրանից ձևավորված տրականի երկձև կազմություններ, որոնցով էլ պայմանավորվում են բացառականում ի հայտ եկող տարբերակները: Հմմտ. ուղղ. Անտոնիոս / Անտոն, տր. Անտոնիոսի / Անտոնի, բաց. յԱտոնիոսէ / յԱնտոնէ:

Ինչպես նշվում է մասնագիտական գրականության մեջ «Ի հոլովումը հայերենի ամենագորեղ հոլովումն է: Բացի այն մեծաքանակ բառերից, որոնք հոլովվում են ի – ով, հայերեն բառերի կեսից ավելին եզակի սեռականում, տրականում, բացառականում դարձյալ ի – ով են հոլովվում: Հենց այդ է պատճառը, որ հետագա դարերում այդ հոլովումն աստիճանաբար նվաճեց մյուս հոլովումների բառերի մեծ մասը, դարձավ տիրապետող և միասնականացնող միակ հոլովումն աշխարհաբարում. և այսօր էլ շարունակում է դանդաղ նվաճել իր ազդեցության ծիրից դուրս մնացած հոլովական տարբերակային ձևերի մնացորդները»⁸:

4. Ո հոլովման գոյականների զուգաձևություններ:

Այս հոլովման պատկանող բառերի զուգաձևությունները բացառական հոլովում խիստ հազվադեպ են. հիմնականում հանդիպում են հասարակ (երբեմն՝ հատուկ) անուններում: Այս հոլովման պատկանող բառերի եզակի սեռականը, տրականը և բացառականը նմանվում են միմյանց: Այդպիսի դեպքերում (հոգնակի թվում՝ միշտ) բացառական հոլովի

⁶ Տե՛ս Մ. Աբեղյան, Հայոց լեզվի տեսություն, Երկեր հ. 2, Ե., 1974, էջ 770:

⁷ Ի հոլովման բառերի եզակի տրականի ի ձայնավորը (հոլովիչը) եզակի բացառականի է հոլովակերտից առաջ միշտ տղվում է, և Տբացառականի է – ն փաստորեն հենվում է զրո հիմքի վրա. փոխանակ լինելու ի սրտիէ, յարքայիէ, լինում է ի սրտէ, յարքայէ» (տե՛ս Վ. Առաքելյան, Գրաբարի քերականություն, հ. 1, Ձևաբանություն, Ե., 2008, էջ 30):

⁸ Տե՛ս Վ. Առաքելյան, նշվ. աշխ., էջ 29:

միակ տարբերակիչ ձևությոն է դառնում ի (յ) նախդիրը (հմմտ. գետ, սեռ – տր. գետոյ, գետոց, բաց. ի գետոյ, ի գետոց):

Ջուր և հուր բառերը հոգնակի սեռ., տր. և բացառական հոլովների *ջուրց, հուրց, ի ջուրց, ի հուրց* ձևերի կողքին ունեն նաև *ջրոց, հրոց, ի ջրոց, ի հրոց* ձևերը:

Անդի բառի մյուս տարբերակն է՝ *անդէյ*: Այս ձևերով են պայմանավորված հոգնակի սեռ., տր. և բաց. հոլովներում առկա հետևյալ գուգաձևությունները. *անդէւոց / անդէոց, յանդւոց / յանդէոց* :

Ո / Ի հոլովիչների գուգաձևությամբ են պայմանավորված *թիւ* բառի եզակի բացառականում առկա տարբերակները. *ի թուոյ / ի թուէ*:

Հմմտ. նաև հատկանվանական հետևյալ գուգաձև ձևերը. Պաղեստին – ի Պաղեստինոյ // ի Պաղեստինէ:

Ո հոլովման պատկանող գոյականների առումով ուշագրավ է այն հանգամանքը, որ որոշ բառեր եզակի սեռական – տրականում գուգաձևաբար հանդես են գալիս – ջ հոլովակերտով՝ այսպիսով ունենալով – ոջ վերջավորությունը, որի վրա ավելանում է եզակի բացառականի է հոլովակերտը: Ըստ այդմ կազմվում են հետևյալ գուգաձև ձևերը. *մարդ, ձի, ջերմ, եգ. սեռ. – տր. մարդոյ // մարդոջ, ձիոյ / ձիոջ, ջերմոյ / ջերմոջ, եգ. բաց. ի մարդոյ . ի մարդոջէ, ի ձիոյ // ի ձիոջէ, ի ջերմոյ / ի ջերմոջէ*:

5. Ու հոլովման գոյականների գուգաձևություններ:

Այսօրինակ տարբերակներն առկա են հիմնականում հասարակ անունների շրջանակներում, ընդ որում՝ առավելապես եզակի թվում: Այս դեպքում հաճախակի հանդիպում են ու հոլովիչի առկայությամբ և վերջինիս բացակայությամբ ձևավորված տարբերակներ: Ի հակադրություն *Ի* հոլովման բառերի, որոնց եզակի բացառականի է հոլովակերտից առաջ ի – ն առանց բացառության սղվում է, ՈԻ հոլովման գոյականների դեպքում հոլովիչը որոշ բառերում կարող է պահպանվել⁹: Հմմտ. ի զարդուէ / ի զարդէ, ի խրատուէ / ի խրատէ, ի նախանձուէ / ի նախանձէ, ի վնասուէ // ի վնասէ, յայգուէ / յայգէ, ի սպասուէ // ի սպասէ, ի գորուէ / ի գորէ, ի դասուէ / ի դասէ,

⁹ Մասնագիտական գրականության մեջ նշվում է, որ եզակի բացառականի է հոլովակերտը հավելվում է կա մ ուղղականի, կա մ տրականի, երբեմն՝ երկուսի վրա, վերջինիս դեպքում էլ ձևավորվում են գուգաձև ձևերը. ի խրատէ / ի խրատուէ և այլն: Այսինքն՝ այդ կարգի գոյականները համարվում են տարահիմք հոլովում ունեցող բառեր (տե՛ս Մ. Աբեղյան, նշվ. աշխ., էջ 761, Գ. Զահուկյան, նշվ. աշխ., էջ 89): Մինչդեռ հակառակ բացատրությունը ևս գոյություն ունի, այն է՝ հիմքի ձայնավոր ու – ն, շեշտից գրկվելով, սղվում է, և վերջավորությունը մնում է հիմքագուրկ (տե՛ս Վ. Առաքելյան, նշվ. աշխ., էջ 43, Լ. Խաչատրյան, Գ. Թոսունյան, Գրաբարի դասագիրք, Ե., 2004, էջ 52):

ի զինուէ / ի զինէ, ի ճակատուէ / ի ճակատէ, ի զգեստուէ / ի զգեստէ, յուղտուէ / յուղտէ:

Հմմտ. նան հետևյալ եռաձևությունները. ի Յովհաննէ / ի Յովհաննէ / ի Յովհաննու¹⁰:

6. Ե (նէքին) հոլովման գոյականների գուգաձևություններ:

Այս հոլովման գոյականների ձևաբանական գուգաձևություններն ի հայտ են գալիս հոգնակի թէք ձևերում, որոնցում Ե հոլովիչին գուգահետ հանդէս է գալիս Ա հոլովիչը, թէպէտև Ե հոլովման բոլոր բառերի համար Ա հոլովիչի գուգահետ գործածությունը պարտադիր չէ: Հմմտ. հոգնակի բացառականի այդօրինակ երկձևությունները (եղջիւր) եղջերք – յեղջերց / յեղջերաց, (տարր) տարերք – ի տարերց / ի տարերաց, (կողր) կողերք – ի կողերց / ի կողերաց, (աստղ) աստերք – յաստերց / յաստերաց, / (անգղ) անգերք – յանգերց / յանգերաց, (դուստր) դստերք – ի դստերց / ի դստերաց, (աղբյուր) աղբերք – յաղբերց / յաղբերաց:

Մտորև բերվող տարբերակներում առկա են իւ երկբարբառի (շէշտից անկախ) հնչյունափոխությամբ (իւ > ե) և անհնչյունափոխ ձևերը: Ընդ որում, ե – ն հոլովիչի գործառույթ է կատարում (ուղղ. աղբերք / աղբիրք, սեռ. – տր. աղբերաց / աղբիրաց) . յաղբերաց // յաղբիրաց: *Աղբիր* գոյականի եզակի ուղղականում և բացառականում նույնպէս առկա են երկձևություններ. ուղղ. աղբիր / աղբեր, բաց. յաղբիրէ / յաղբերէ:

Հմմտ. նան ուղղ. եղջիր / եղջեր, բաց. յեղջիրէ / յեղջերէ¹¹:

7. Ո – Ա խառը հոլովման գոյականների գուգաձևություններ:

Այս հոլովման բառերը որոշակի են (ի – ով վերջացող բազմավանկ բառեր՝ մասնակի բացառություններով), որոնք սահմանափակ թիվ են կազմում: Համարապատասխանաբար նան ձևաբանական գուգաձևություններն էլ այս հոլովման շրջանակներում ի հայտ են գալիս բացառիկ դեպքերում:

Հայտնի է, որ այս հոլովման պատկանող բառերը եզակի տրականում գուգահետաբար ստանում են – ջ հոլովակերտը, որով էլ պայմանավորված են Ո – Ա հոլովման եզակի բացառականում այնպիսի գուգաձևություններ, ինչպիսին են՝ եզակի տր. *տարւոյ / տարւոջ, տեղւոյ / տեղւոջ*, եզակի բաց. *ի տարւոյ / ի տարւոջէ, ի տեղւոյ / ի տեղւոջէ* ձևերը: Ընդ

¹⁰ Վերջիններիս առկայությունը պայմանավորված է ուղղականում Յովհաննէ / Յովհանն ձևերով:

¹¹ Տե՛ս Ա. Բագրատունի, Հայերէն քերականութիւն ի պէտս զարգացելոց, Վենետիկ, 1852, էջ 20 :

որում, զուգաձևությունների երկրորդ եզրում առկա ձևերն ավելի տարածված են եզակի բացառականում¹²:

Ուշագրավ են – ունի վերջածանցով հասուկ անունները, որոնք կարող են թեքվել միաժամանակ Ա պարզ արտաքին և Ո – Ա խառն արտաքին հոլովմամբ: Այդ բառերը պարզ հոլովմամբ թեքվելիս Ա հոլովիչից առաջ ունենում են ի > ե հնչյունափոխությունը, իսկ Ո – Ա – ով հոլովվելիս՝ Ո – ից առաջ ի > ի հնչյունափոխությունը: Հմմտ. Ջարուհի – ի Ջարուհեայ / ի Ջարուհոյ, Տիգրանուհի – ի Տիգրանուհեայ / ի Տիգրանուհոյ¹³ և այլն:

8. Ի – Ա խառն արտաքին հոլովման գոյականների զուգաձևություններ:

Այս հոլովման գոյականների զուգահեռ ձևերը բացառականում խիստ հազվադեպ են հանդիպում. հմմտ. եզակի ուղղ. ծնող / ծնօղ, տրական ծնողի / ծնօղի, բացառական ի ծնող / ի ծնօղ:

9. Ի – Ա խառն ներքին հոլովման գոյականների զուգաձևություններ:

Այս հոլովման շրջանակներում հոլովական զուգաձևություններ ի հայտ են գալիս մասնավորաբար եզակի բացառականում, երբ որոշ բառեր, հանդես գալով առանց հոլովիչի կամ Ի > Ա ձայնդարձով, ցուցաբերում են հոլովական տարբերակայնություն: Հմմտ. խաշն – ի խաշն / ի խաշան, թռոն – ի թռոն / ի թռոան, մատն – ի մատն / ի մատան, բեռն – ի բեռն / ի բեռան, գառն – ի գառն / ի գառան, լեռն – ի լեռն // երբեմն՝ ի լեռան, կաթն – ի կաթն / ի կաթան, հարսն – ի հարսն / ի հարսան, մասն – ի մասն / ի մասան¹⁴ :

10. Անկանոն հոլովման գոյականների զուգաձևություններ:

Այս հոլովման բառերի հոլովման առանձնահատկություններով են պայմանավորված նրանց ձևաբանական զուգաձևությունները, որոնք կարելի է դիտարկել եզակի և հոգնակի բացառականում, որպես հոլովական

¹² Ա.Այտընյանը *տարի* և *տեղի* բառերը քննարկում է անկանոն հոլովման ենթարկվող բառերի շրջանակներում: Ընդ որում, այդ բառերի եզակի բացառականում ընդունում է միայն *ի տարւոջէ, ի տեղւոջէ* բառաձևերը (տե՛ս Ա. Այտընյան, Քննական քերականութիւն աշխարհաբարի կամ արդի հայերէն լեզուի հանդերձ ներածութեամբ և յաւելուածով, Վիեննա, 1866. (Ե. , 1987), էջ 434 :

¹³ Մ.Աբեղյանն ընդհանուր Ա հոլովման մեջ է ներառում նաև *քրմուհի, աստվածուհի* բառերը. սեռ. – տր. քրմուհեայ, աստվածուհեայ (տե՛ս Մ. Աբեղյան, նշվ. աշխ., էջ 766):

¹⁴ Ի – Ա ներքին թեքման պատկանող ոչ բոլոր բառերը եզակի բացառականում կարող են ստանալ Ա ձայնավորը, հմմտ. դառն – ի դառն, սառն – ի սառն, կամն – ի կամն և այլն: Կան բառեր էլ, որոնք միշտ (ի հոլովիչի փոխարեն) ստանում են Ա ձայնավորը. եղն – յեղան, եզն – յեզան և այլն:

տարբերակներ: Հմնտ. տեր – ի տեառնէ / ի տեռնէ, տանուտեր – ի տանուտեռնէ / ի տանուտերէ, քոյր – ի քեռէ / ի քեռանէ / ի քեռոյ / ի քուրոջէ / ի քրոջէ:

Հմնտ. հոլովական – հնչյունափոխական (աւ // օ) հետևյալ տարբերակները. յարէ /յօրէ, ի մարէ /ի մօրէ, յեղբարէ/ յեղբօրէ և այլն:

Հմնտ. նաև *տիւ* գոյականի՝ տարբեր հիմքերից կազմված բացառականի հետևյալ գուգաձևությունները. ի տուէ / ի տուընջենէ: Ինչպես և՝ ը գաղտնավանկի գրությամբ և առանց դրա տարբերակները. ի տուընջենէ / ի տունջենէ¹⁵:

Չարտուղի կամ անկանոն հոլովում ունեցող որոշ գոյականներ փոփոխակներով կարող են հանդես գալ նաև հոգնակի բացառականում. տեարք – ի տերանց / ի տեարց, կանայք – ի կանանց / ի կանաց, տիկնայք – ի տիկնանց / ի տիկնայց / ի տիկնաց, հարք – ի հարց / ի հարանց և այլն:

Վերջիններս պայմանավորված են հոգնակի տրականի երկձևություններով (եռաձևություններով), որոնցից Ի նախդրի միջոցով կազմվել է հոգնակի բացառականը:

Քոյր բառը հոգնակի բացառականում հանդես է բերում հետևյալ գուգաձևությունները. *ի քերց / ի քուերց* (հմնտ. հոգն. սեռ / տր. քերց // քուերց):

Գիւղ բառը (հոգնակի ուղղ. *գելղք / գեաւղք*) հոգնակի սեռ. / տր. և բացառական հոլովներում դրսևորում է տարբերակային հետևյալ ձևերը. գիւղից // գեաւղից, ի գիւղից / ի գեաւղից // նաև՝ ի գեղջուց:

Այսպիսով, գրաբարի բացառական հոլովում գուգաձևություն են ցուցաբերում այն բառերը, որոնք պատկանում են՝

- ա) պարզ արտաքին հոլովման. Ա, Ի, Ո, ՈՒ,
- բ) պարզ ներքին հոլովման. Ա, Ե,
- գ) խառը արտաքին հոլովման. Ի-Ա, Ո-Ա,
- դ) խառը ներքին հոլովման. Ի-Ա,
- ե) անկանոն հոլովման:

Լ. Ենգոյան

Չուգաձևություններ գրաբարի բացառական հոլովում Ամփոփում

Սույն հոդվածում քննարկվում են գրաբարի գուգաձևությունները, որոնք դրսևորվում են պարզ և խառը հոլովման տիպերով: Քերականական նյութը ուսումնասիրվում է բացառական հոլովի շրջանակներում:

¹⁵ Հմնտ. Գ. Ջահուկյան, նշվ. աշխ., էջ 108:

Հոլովական զուգաձևություններում առկա են այնպիսի ձևեր, որոնք համարվում են ինչպես առաջնային, այնպես էլ երկրորդային, ինչպես կանոնավոր, այնպես էլ անկանոն լեզվական տարրեր:

Հին հայերենի բացառական հոլովում զուգաձևությունները դրսևորվում են՝

- պարզ արտաքին թեքումով. Ա (ի Ղուկայ // ի Ղուկասէ), Ի (յԱտոնիսուէ // յԱնտոնէ), Ու (ի զօրուէ // ի զօրէ), Ո (ի մարդոյ // ի մարդօջէ),
- պարզ ներքին թեքումով. Ա (յականէ // յակնէ), Ե (յաստեղ // յաստեղաց),
- խառը ներքին թեքումով. Ի-Ա (ի թոռնէ // ի թոռանէ),
- խառը արտաքին թեքումով. Ի-Ա (ի ծնողէ // ի ծնողաց), Ո-Ա (ի տարւոյ // ի տարեաց),
- անկանոն հոլովմամբ. (ի հարց // ի հարանց, ի կանանց // ի կանաց)։

Հոլովական զուգահեռ ձևերում պահպանվում է գոյականի իմաստային նույնությունը:

Л. Енгоян

**Падежные параллелизмы в габаре
(отложительный падеж)**

Резюме

В данной статье рассматриваются падежные параллелизмы существительного простого и смешанного склонения в габаре. Грамматический материал изучается в рамках отложительного падежа.

В падежных параллелизмах налицо такие формы, которые считаются как первичными и вторичными, так и правильными и неправильными языковыми элементами.

В древнеармянском параллелизмы в отложительном падеже проявляют:

- простое внешнее склонение: **А** (ի Ղուկայ // ի Ղուկասէ), **И** (յԱտոնիսուէ // յԱնտոնէ), **У** (ի զօրուէ // ի զօրէ), **О** (ի մարդոյ // ի մարդօջէ),
- простое внутреннее склонение: **А** (յականէ // յակնէ), **Е** (յաստեղ // յաստեղաց),
- смешанное внутреннее склонение: **И-А** (ի թոռնէ // ի թոռանէ),
- смешанное внешнее склонение: **И- А** (ի ծնողէ // ի ծնողաց), **О – А** (ի տարւոյ // ի տարեաց),

- **нерегулярное склонение:** (ի հարց // ի հարանց, ի կանանց // ի կանաց).

В параллельных формах сохраняется смысловая тождественность существительного.

L. Yengoyan

Doublets in grabar`s ablativus declension

Summary

The article considers parallelism of grabar`s ablativus declension, the types are distinguished by their regular and irregular declination.

- Inside regular declinations are performed by groups of simple and mixed cases and the external and internal declinations.
 - Simple external declension - A (ի Ղուկայ // ի Ղուկասէ), I (յԱտոնիսուէ // յԱնտոնէ), U (իզօրուէ // ի զօրէ), O (ի մարդոյ // ի մարդոջէ),
 - Simple internal declension - A (յականէ // յակնէ), E (յաստեղց // յաստեղաց),
 - Mixed internal declension – I-A (ի թոռնէ // ի թոռանէ),
 - Mixed external declension I-A (ի ծնողէ // ի ծնողաց), O – A (ի տարւոյ // ի տարեաց),
 - Irregular declension - (ի հարց // ի հարանց, ի կանանց // ի կանաց).
- In the doublets forms the words keep their grammatical meaning identity.